

râ'atî'l-âşr. 739'da (1338-39) istinsah edilen bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Hasan Hüsnü Paşa, nr. 42, 95 varak). 4. *Muhtaşar fî ifrâdî kırâ'âtî'l-İmâm Ebî Amr b. el-'Alâ*. 591'de (1195) istinsah edilen bir nüshası Dublin'de mevcuttur (Chester Beatty Ktp., nr. 3925/2, vr. 94-119). 5. *Uyûnû'l-mesâ'il* (yazma nüshaları için bk. *el-Fihrisû's-şâmil: mahtûâtü't-tefsîr*, I, 229; Brockelmann, GAL, I, 518).

Kaynaklarda adları zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *Kitâbü'r-Resâd fî şerhi'l-kırâ'âtî's-şâzze*, *Tabakâtü'l-kurrâ*, *Kitâbü'd-Dürer fi't-tefsîr*, *Kitâbü'l-'Aded*, *Ta'dâdü'l-ây*, *Tefsîru Ebî Ma'şer*, *Kitâbü'l-Meşâhîf*.

BİBLİYOGRAFYA :

Zehabî, *Mizânü'l-ittidâl*, II, 644; a.mlf., *Ma'rifetü'l-kurrâ*, I, 435-436, 487; a.e., Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 2500, vr. 152^{a-b}; Sübkî, *Tabakât*, V, 152; İsnevî, *Tabakâtü's-Sâfi'îyye*, II, 409-410; Fâsî, *el-'İkdû's-semîn*, V, 475-476; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 401; a.mlf., *en-Neşr*, I, 35, 77-78; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 49-50; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, I, 332-333; *Keşfü'z-zunûn*, I, 418, 441, 479, 752; II, 1009, 1106, 1187; *İzâhu'l-meknûn*, I, 468; *Hedîyyetü'l-'ârifîn*, I, 608; *el-Fihrisû's-şâmil: mahtûâtü'l-kırâ'ât*, Amman 1407/1987, I, 91; a.e.: *mahtûâtü't-tefsîr*, Amman 1407/1987, I, 229; Brockelmann, GAL, I, 518; *Suppl.*, I, 722.

ALİ TURGUT

EBÜ MEDYEN

(أبو مدين)

Şuayb b. el-Hüseyn el-Ensârî el-Endelüsî (ö. 594/1198)

Medyeniyye tarikatının kurucusu
Kuzey Afrikalı mutasavvıf.

515 (1121) yılı civarında Endülüs'te İşbiliye (Sevilla) yakınlarındaki Katniyane (Cantillano) kasabasında doğdu. Küçük yaşta yetim kaldı. Ağabeylerinin koyun sürüsünü götüğü sıralarda çevresindekilerin ibadet edip Kur'an okuduklarını gördükçe bilgisizliği yüzünden bu tür dinî vecibelerini yerine getiremediği için büyük bir eziklik duymaya başladı; bu şekilde içinde tahsil arzusu doğdu. Kardeşleri başlangıçta tahsil için ayrılması na engel oldularsa da onun son derece istekli ve kararlı olduğunu görünce anlayış gösterdiler. Bunun üzerine Katniyane'den ayrılan Ebû Medyen önce Tanca'ya, daha sonra Sebte ve Merakeş'e gitti. Merakeş'te iken Endülüs'e giden bir askerî birliğe katıldı. Dönüşünde, kendisini ilim ve ibadete verecekse Fas'a gitmesi gerektiği tavsiye edilince Fas'a geç-

ti. Daha sonra Karaviyyin Camii'nde fıkıh okumaya başladı, Ali b. Gâlib'den Mâlikî fıkıh dersleri aldı; İmam Mâlik'in *el-Muvaţta'*ını ve Tirmizî'nin *el-Müsned*'ini okudu. Öğrendiği nazarî bilgilerin yanı sıra derslerde geçen âyet ve hadisleri günlük hayatta ve nefsinde uygulamaya büyük çaba gösteriyor, bunların derunî mânalarını iyice kavramaya çalışıyordu. Zâhir ulemâsında aradığını bulamayınca mutasavvıf Ebû'l-Hasan İbn Hirzihim'in sohbetlerine devam etmeye başladı. Hâris el-Muhâsibî'nin *er-Ri'âye li-hukûkî'llâh* adlı eseriyle Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*'ini ondan okudu. Tarikat hırkasını Ebû Abdullah ed-Dekâk ile Ebû'l-Hasan Ali es-Selevî'den giydi. Daha sonra kerâmetlerini duyduğu Ebû Yaizzâ Yelennûr b. Meymûn'un meclisine katıldı. Bir müddet sohbetlerine devam ettikten sonra onun izni olarak Bicâye'ye gitti. Ebû Yaizzâ'ya büyük hayranlık duyduğunu ifade eden Ebû Medyen, şeyhi hakkındaki yakışıksız söylentileri reddederek ona olan bağlılığını devam ettirdi (İbnü'z-Zeyyât, s. 323).

Ebû Medyen hac için gittiği Mekke'de birçok âlim ve sûfî ile buluşup kendilerinden faydalandı. Arafat'ta görüştüğü Abdülkâdir-i Geylânî'den hadis dinledi, hırka giydi, feyiz aldı. Bâdisî, Bağdat'ın bu büyük sûfîsi ile görüşmüş olmayı büyük nimet sayan Ebû Medyen'in Ahmed er-Rifâî ile de görüştüğüne dair bir rivayet kaydeder. Ancak bunun muhtemelen ruhanî bir görüşme olduğunu söyler (*el-Mağşadü's-şerîf*, s. 64).

Hac dönüşü o sırada Muvahhidler'in hâkimiyeti altında bulunan Bicâye'ye yerleşen Ebû Medyen, Ebû Zekeriyâ ez-Zevâvî Camii'nde ders vermeye başladı. Kekeme olmasına rağmen sabah namazlarından sonra yaptığı tasavvufî sohbetler büyük ilgi görüyor, halk kendisinden fetva sormak ve duasını almak için uzak beldelerden onu ziyarete geliyordu. Halk arasındaki şöhrat ve nüfuzunun gittikçe artması devlet adamlarının da dikkatini çekti. Bu arada bazı zâhir ulemâsı onun mehdîlik iddiasında bulunan İbn Tümert'e benzediğini ileri sürerek devlete başkaldırabileceği yolunda söylentiler çıkardı. Bunun üzerine Muvahhid Hükümdarı Ebû Yûsuf Ya'kûb el-Mansûr Bicâye valisinden Ebû Medyen'i Merakeş'e göndermesini istedi, ancak kendisine saygıda kusur edilmemesi gerektiği talimatını da verdi. Bu emir karşısında yaşı bir hayli ilerlemiş olan Ebû Medyen birkaç müridiyle birlikte Merakeş'e

gitmek üzere yola çıktı. Tilimsân bölgesine varınca hastalandı. İsser vadisindeki çok beğendiği Ubbâd köyünde vefat etti; vasiyeti gereğince aynı köyde toprağa verildi.

Ebû Medyen'in müridleri tarafından sık sık ziyaret edilen Tilimsân şehrinin güneydoğusundaki Ubbâd köyü zamanla gelişerek bir kasaba halini aldı. Şeyhin vefatından kısa bir süre sonra Muvahhid Sultanı Muhammed Nâsır-Lidî-nillâh b. Ya'kûb el-Mansûr'un yaptırdığı türbe, Merînî Sultanı Ebû'l-Hasan tarafından onarılıp genişletilmiştir. Kare bir plan üzerine yeşil kiremitli, dört köşeli bir çatı ile örtülü türbe içten kubbelidir. Kapı kemerleri çevresi Türk hâkimiyeti döneminde tezyin edilmiş olup önünde bir avlu ve şadırvan bulunmaktadır. Daha sonra yapılan ve bugüne kadar oldukça iyi korunan cami, medrese, kasır ve hamamla türbe ve çevresi bir külliye halini almış, birçok ziyaretçinin uğradığı, pek çok öğrenci ve dervişin eğitim ve öğrenim gördüğü bir müessese durumuna gelmiştir. Bir ara inzivâyâ çekilen İbn Haldûn da bir süre burada kalmıştır (*et-Ta'rif*, s. 145). Ebû Medyen bugün de Tilimsân ve çevresinin mânevî sahibi ve koruyucusu olarak kabul edilmekte, bütün Kuzey Afrika'da büyük bir saygı görmektedir. Mağrib halkı çok defa çocuklarına onun künyesini (Ebû Medyen) ve unvanını (Gavs) ad olarak verirler.

Ebû Medyen'in oğullarından Medyen, Mısır'da Deştü'tî Camii hazîresindeki türbede medfundur (Şa'rânî, I, 133). İbnü'l-Arabî, Ebû Medyen'in âmâ fakat kalp gözü açık bir oğlu olduğunu belirtir (*el-Fütâhât*, III, 349).

Şeyhü's-şüyüh, üstâdü'l-evliyâ, sultânü'l-vârisîn, Ebû'n-Necât ve Sîdî gibi unvanlarla anılan Ebû Medyen'in özellikle Kuzey Afrika ve Endülüs mutasavvıfları üzerinde güçlü ve kalıcı etkileri olmuş, tesiri Yemen'e kadar yayılmıştır. Kendisine nisbet edilen ve Şuaybiyye adıyla da anılan Medyeniyye tarikatının yirmiden fazla şubesi vardır. Onun Batı İslâm dünyasındaki yeri genellikle Abdülkâdir-i Geylânî'nin Doğu İslâm dünyasındaki yerine benzetilir. Bununla beraber Abdülkâdir-i Geylânî'nin üstünlüğünü Ebû Medyen de kabul etmiştir (Câmî, s. 528).

Şer'î hükümlere ve ibadetlere hassasiyetle bağlı kalan Ebû Medyen, "şeytanın bile baştan çıkaramayacağı derecede" kâmil bir velî, bir kutub ve gavs kabul edilir. "Bunca insan sana saygı gösterip elini öpüyor, bu seni hiç değiştir-

miyor mu?" diyenlere, nebî ve velîler öp-tüğü halde kendisinde bir değişiklik meydana gelmeyen Hacerülesved gibi olduğunu söylemesi (Câmî, s. 528), onun te-vazu ve mânevî mertebesini ifade etme-si bakımından önemlidir.

Kuşeyrî'nin *er-Risâle*'sini elinden bırakmaması (Makkarî, VII, 141), incelediği tasavvuf kitapları arasında Gazzâlî'nin *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn*'i gibi bir eser görmediğini söylemesi, hocası İbn Hirzihim'den Hâris el-Muhâsibî'nin *er-Ri'âye li-ḥuḳūḳi'llâh*'ını okuması, onun sahip olduğu tasavvuf anlayışı konusunda yeterli fikir vermektedir.

Ebû Medyen'den "şeyhimiz" diye söz eden İbnü'l-Arabî, onun kâinatta Allah'tan başkasını görmeyen ve zuhûr* ehlî denilen bir zümreden olduğunu söyler (*el-Fütûḥât*, II, 134, 519; III, 169). Ebû Medyen fakrî, "O'ndan başkasını görmemek-tir" şeklinde tarif eder (Şa'rânî, I, 134). "Gerçek fakir almaktan çok vermeye hevesli olur" der (Münâvî, II, 84). Tevhid ve tevekkül konusundaki görüşleri özelikle kayda değer bulunan Ebû Medyen kerâmetlere fazla önem verilmesini tehlikeli bulmuş (İbnü'z-Zeyyât, s. 323), ihlâslı ve gerçek müridin halktan ve şöhretten sakınması lâzım geldiğini (İbnü'l-Arabî, *el-Fütûḥât*, IV, 105), vaaz-da halka ümit ve müjde vermenin daha doğru olacağını söylemiştir (İbnü'z-Zeyyât, s. 428).

Ebû Medyen melâmet ehlinin tam tersine müridlerine açıktan ibadet etmelerini öğütlemiş, "Günahkârlar nasıl hiç çekinmeden açıkça günah işliyorlarsa siz de öylece açıkça ibadet ediniz" demiştir. Bu sebeple İbnü'l-Arabî onu ve çevresindekileri "âleniyet ve cehr ehlî" olarak nitelendirmiştir (Münâvî, II, 83).

Câmî, İbnü'l-Arabî'nin Ebû Medyen'in sohbetlerine katılıp hizmetinde bulunduğunu söyler (*Nefehât*, s. 527). Fakat onun Ebû Medyen'le görüştüğünü doğrulama imkânı yoktur. İbnü'l-Arabî Ebû Medyen'in halifelerinden faydalanmış, ona hayran olmuştaki ve tesirinde kalmış, söz ve menkıbelerini çeşitli eserlerinde zikretmiştir (Keklik, s. 91-97).

Ebû Medyen'in *el-Vaşıyye* ve *el-Aḳîde* adlı iki risâlesi bulunmaktadır (bk. Brockelmann, I, 784). Kendisine nisbet edilen bazı kasideler ve şiir parçaları *Dîvânü Ebî Medyen* adıyla yayımlanmıştır (Dimaşki 1938). İbn Kunfûz'ün *Ünsü'l-fakîr* ve *İzzü'l-hakîr* adlı eseri Ebû Medyen'in menâkıbnâmesi sayılır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'z-Zeyyât, *et-Teşevvüf ilâ ricâlî't-taşavvuf*, Rabat 1981, s. 319-332, 428, 520; İbnü'l-Arabî, *Fuṣûṣ* (Afifî), s. 129; a.mlf., *el-Fütûḥât*, II, 134, 519; III, 169, 349; IV, 105, 272; Bâdisî, *el-Maḳṣadü's-şerîf* (nşr. Saîd Ahmed A'râbî), Rabat 1983, s. 51, 64; İbn Teymiyye, *Mecmû'ü fetâvâ*, XI, 64; Zehebî, *A'lamü'n-nübela'*, XXI, 219-220; Yahyâ b. Haldûn, *Buğyetü'r-ruvâd*, Cezayir 1904, s. 23-25; İbn Haldûn, *et-Ta'rîf*, Kahire 1951, s. 145; İbn Kunfûz, *Ünsü'l-fakîr ve izzü'l-hakîr*, Rabat 1965, s. 108; Câmî, *Nefehât*, s. 527-530; Tâzeffî, *Kalâ'idü'l-cevâhir fi menâkıbi's-seyyih 'Abdülkâdir el-Cilânî*, Kahire 1303, s. 60, 130; Şa'rânî, *et-Ṭabaḳât*, Kahire 1934, I, 133-135; Münâvî, *el-Kevâkib*, II, 82-85; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylül-ibtihâc (ed-Dîbâcû'l-müzeheb içinde)*, Kahire 1329, s. 127; Makkarî, *Nefḥu't-tib*, VII, 141; *Keşfü'z-zunûn*, I, 133; II, 110, 246; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, I, 830; Zebidî, *İk'd*, s. 101; Mahmûd Makdisî, *Nüzhetu'l-enẓâr fi 'acâ'ibi't-tevârîḥ ve'l-aḥbâr* (nşr. Ali ez-Züvâvî — Muhammed Mahfûz), Beyrut 1988, II, 284-289; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 118^a-121^b; Selâvî, *Kitâbü'l-İstikṣâ*, II, 212-213; Louis Rinn, *Marabouts et Khouan*, Alger 1884, s. 31; J. J. Bargès, *Vie du Célébre marabout Cidi Abou Medien*, Paris 1884; Muhammed b. Ca'fer el-Kettânî, *Selve-tü'l-enfâs fi men ukbire mine'l-'ulemâ' ve's-suleḥâ' fi Fâs*, Fas 1316, I, 364; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 784; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, I, 231-233; Nihat Keklik, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî*, İstanbul 1966, s. 91-97; Abdurrahman Bedevî, *Ebû Medyen ve İbn 'Arabî*, Kahire 1969, s. 115-130; Abdülhalim Mahmûd, *Ebû Medyen el-Gavṣ*, Kahire, ts.; J. S. Trimingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 46, 278; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lamü'l-mağribi'l-'Arabî*, Rabat 1979, s. 15-19; Alfred Bel, *el-Firaku'l-İslâmiyye* (trc. Abdurrahman Bedevî), Beyrut 1981, s. 388; a.mlf., "Sidi Bou Medyan et son maître ed-Daqqâq à Fes", *Mélanges R. Basset*, Paris 1923, I, 31-68; a.mlf., "Ebû Medyen", *IA*, IV, 36-38; a.mlf., "Tlemsen", a.e., XII/1, s. 396; Âmir en-Neccâr, *et-Turuku's-şu-fiyye fi Mısr*, Kahire 1983, s. 125-129; G. Marçais, "Abû Madyan", *EI*² (İng.), I, 137-138.

TAHSİN YAZICI

EBÜ MES'ÜD el-BEDRÎ

(أبو مسعود البدرى)

Ebû Mes'ûd Ukke b. Amr

b. Sa'lebe el-Bedrî

(ö. 42/662 [?])

Sahâbî.

Kaynaklarda Câbir b. Abdullah'ın ak-ranı olduğu belirtildiğine göre hicretten on beş yıl kadar önce (606 civarında) doğduğu ve Hazrec kabilesinin Neccâröğul-ları soyundan oluşu dikkate alınarak Me-dine'de dünyaya geldiği tahmin edilebi-lir. Daha çok künyesiyle tanınmış olup Bedrî nisbesini Bedir Gazvesi'ne katıldı-ğı için mi, yoksa Bedir'de oturduğu için mi aldığı konusu ihtilâfıdır. Buhârî başta olmak üzere muhaddisler Ebû Mes'ûd'un

Bedir Gazvesi'nde bulunduğunu kayde-derler. Vâkıdî ve diğer siyer âlimlerinin çoğu ise onun bu gazveye katılmadığını kesin bir ifade ile belirtirler. Bu ihtilâ-fın, onun Bedir Gazvesi'nde geri hizmet-le görev yapmasından kaynaklandığı söylenebilir. Nitekim savaş başlamadan önce Bedir kuyularından su temin etti-ğini rivayet edenler vardır. Nübüvvetin 13. yılında (622) yapılan İkinci Akabe Bi-ati'nda bulundu. Uhud Gazvesi'ne ve da-ha sonraki gazvelere de katıldı.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Küfe'ye yerleşen Ebû Mes'ûd'u Hz. Ali Sıffin'e giderken Küfe'de yerine vekil bıraktı. Müslümanlar arasında barış yapıl-masını istediğinden bu savaşta iki grup-tan hiçbirinin galip gelmemesini arzu ettiği için olmalı ki bir müddet sonra bu görevden azledildi ve Medine'ye döndü. 41 (661) veya 42 (662) yılında burada vefat etti. 39'da (659), 40'ta (660), hat-ta Muâviye devrinin (661-680) sonların-da öldüğü de rivayet edilmektedir.

Âlim sahâbilerden olan Ebû Mes'ûd el-Bedrî 102 hadis rivayet etmiş olup bun-lardan dokuzu hem Buhârî hem Müslim'de, ayrıca biri yalnız Buhârî'de, yedisi de yalnız Müslim'de bulunmaktadır. Kendi-sinden oğlu Beşîr ve Alkame b. Kays, Ebû Vâil, Kays b. Ebû Hâzım, Abdurrahman b. Yezîd, Şa'bî gibi tâbiîn muhaddisleri rivayette bulunmuşlardır.

Ebû Mes'ûd kendilerine öğüt verme-sini isteyenlere, "Cemaate sarılmanızı tavsiye ederim, zira yüce Allah bu üm-meti yanlıştaki birleştirmeyecektir" derdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, IV, 118-122; V, 272-275; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 295, 331; II, 724; İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳât*, VI, 16; Halîfe b. Hayyât, *et-Ṭabaḳât* (Zek-kâr), I, 215, 305; Buhârî, *et-Târîḥu'l-kebîr*, VI, 429; *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, VI, 313; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 105; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 57; VI, 286-287; Zehebî, *A'lamü'n-nübela'*, II, 493-496; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 490-491; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 247-249; Âmirî, *er-Riyâ-zü'l-müsteḥâbe*, s. 220; Hazrecî, *Hulâṣatü Tez-hîb*, s. 269.

MÜCTEBA UÇUR

EBÜ MES'ÜD ed-DİMAŞKİ

(أبو مسعود الدمشقي)

Ebû Mes'ûd İbrâhîm b. Muhammed

b. Ubeyd ed-Dimaşkî

(ö. 401/1010-11)

Hadis hâfızı.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Ha-dis ve ilim tahsil için Bağdat, Basra, Kü-fe, Ahvaz, Vâsıt ve İsfahan'a seyahatler yaptı. İsfahanlı kıraat ve hadis âlimi Ebû